

692

AĞUSTOS 2009

f1

ISSN 1300-2155

4TL

TÜRK DİLİ

DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ

Nazire ERBAY - İsmail ÇAKMAK ④ H. Rıdvan ÇONGUR

Sedat BALYEMEZ ④ M. Güner DEMİRAY ④ Yaşar VURAL

Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR ④ Prof. Dr. Nevzat GÖZAYDIN ④ Güngör ÖZMEN

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU ④ Zahit GENÇ ④ Ejder ÇELİK ④ Yaşar ÇAĞBAYIR

TÜRK DİLİ

Dil ve Edebiyat Dergisi

Cilt: XCVII • Sayı: 692 • Ağustos 2009

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Türk Dil Kurumu adına

Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Sadık Tural

Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın

Prof. Dr. Mustafa Canpolat

Prof. Dr. Nevzat Gözaydın

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu

Prof. Dr. Recep Toparlı

Yayın Danışma (Hakem) Kurulu

Prof. Dr. Ömer Faruk Akün

Prof. Dr. Ali Berat Alptekin

Prof. Dr. Meliha Anbarcıoğlu

Prof. Dr. Mustafa Argunşah

Prof. Dr. Erman Artun

Prof. Dr. Ayten Coşkunoğlu-Bear

Prof. Dr. Abide Doğan

Prof. Dr. Kemal Eraslan

Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy

Prof. Dr. Gürer Gülsevin

Prof. Dr. Günay Karaağaç

Prof. Dr. Filiz Kılıç

Prof. Dr. Hasibe Muzioğlu

Prof. Dr. Orhan Okay

Prof. Dr. Mustafa Öner

Prof. Dr. Nazım Hikmet Polat

Prof. Dr. Yekta Saraç

Prof. Dr. Celâl Tarakçı

Prof. Dr. Kâzım Yetiş

Prof. Dr. Nuri Yüce

Prof. Dr. Bilal Yücel

Yayına Hazırlık / Düzelti

Ayda Ertüm Konukoğlu, Elif Sevindik Karakuş

Yayın Türü • Aylık dergi

Yönetim Yeri

Atatürk Bulvarı 217, 06680 Kavaklıdere/ANKARA

Telefon Yazı İşleri • (0312) 427 28 79

Abone • (0312) 428 61 00/109

Belgegeçer (Faks) • (0312) 428 52 88

Genel Ağ Sayfası • <http://tdk.org.tr>

E-posta • turkdili@tdk.org.tr

Baskı: Öncü Basım Yayım Ltd. Şti. Kazım

Karabekir Cad. 85/2 İskitler ANKARA

Basımevi Sorumlu Müdürü • Yusuf C. Avan

Basımevi Telefonu • (0312) 384 31 20

Basım Yeri ve Tarihi • Ankara, 1 Ağustos 2009

ISSN-1300-2155

f1

Türk Dili, Türk Dil Kurumunun elli yedi yıldır yayımlanan aylık dergisidir. İlk sayısı Ekim 1951'de yayımlanmıştır.

***

Türk Dili, Üniversiteler Arası Kurul Başkanlığının kabul ettiği ulusal hakemli dergi niteliğini taşımaktadır.

Türk Dili dergisinde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarınınındır. Dergide yayımlanan her türlü yazı ve şiirin yayın hakları Türk Dil Kurumuna aittir. *Türk Dili* dergisinde yayımlanan her türlü yazı ve şiir, Türk Dil Kurumunun yazılı izni olmadan başka yerde yayımlanamaz. Ancak, yazı, şiir ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yazı ve şiirlerin Genel Ağ (İnternet) ortamında yayımlanması; filme alınması, bestelenmesi veya oyunlaştırılması hakları da Türk Dil Kurumuna aittir.

Türk Dili dergisi yayın ilkeleri <http://tdk.gov.tr/turkdili.html> adresinde belirtilmiştir.

Abonelik

Türk Dili dergisine yıllık veya altı aylık abone olunabilir. 2009 yılı için yıllık abonelik 40 YTL, altı aylık abonelik ise 20 YTL'dir. Öğretmen, öğretim elemanı ve öğrenciler için abone tutarı yıllık 30 YTL, altı aylık ise 15 YTL'dir. Ülke dışı için yıllık abonelik 50 ABD dolarıdır. Dergilerin okul dışındaki bir adrese yollanmasını isteyen öğretmen ve öğrenciler, durumlarını gösterir bir belgeyi Kurumumuza abone istekleriyle birlikte göndermelidirler. Abone tutarı T. İş Bankası Kavaklıdere Şubesindeki 1093 numaralı hesabımıza (ayrıcılıklı hesap, havale ücreti alınmamaktadır) veya 128 236 numaralı posta çeki hesabımıza yatırılabilir. Abonelik işlemlerinin tamamlanabilmesi için banka alındı belgesinin Türk Dil Kurumu Yurt İçi ve Yurt Dışı İlişkiler Şube Müdürlüğü Atatürk Bulvarı 217, 06680 Kavaklıdere/ANKARA adresine gönderilmesi gerekmektedir.

İ ç i n d e k i l e r

Türk Dil Kurumunun 77. Kuruluş Yılı Dönümü Mesajı

f1

<i>TBMM Başkanı Köksal TOPTAN</i>	99
<i>Başbakan Recep Tayyip ERDOĞAN</i>	100
<i>Devlet Bakanı Prof. Dr. Mehmet AYDIN</i>	101
<i>Nazire ERBAY-İsmail ÇAKMAK, Küreselleşme, Dilde Tek Tiplilik ve Makineleşme</i>	103
<i>H. Rıdvan ÇONGUR, Yazgı (Şiir)</i>	110
<i>Sedat BALLYEMEZ, Sınavlara Hazırlık Kitaplarında İsim Tamlamalarının İslenisi Üzerine Bazı Tespitler ve Değerlendirmeler</i>	112
<i>M. Güner DEMİRAY, Gemerek (Şiir)</i>	124
<i>Yaşar VURAL, Yeni İlköğretim (6-8) Türkçe Programı ve Ders Kitaplarında Dilimizin Yabancılaşmasına Bakış</i>	126
<i>Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR, Dünden Bugüne Türkçe</i>	131
<i>Prof. Dr. Nevzat GÖZAYDIN, Türk Edebiyatının 1980 Sonrasına Bir Yabancı'nın Bakışı</i>	137
<i>Güngör ÖZMEN, Sen misin? (Şiir)</i>	143
<i>Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU, Doğumunun 105. Yılında Haşim Nezihî Okay</i>	144
<i>Zahit GENÇ, Ey Deniz! (Şiir)</i>	160
<i>Ejder ÇELİK, Tanıtım "Lansman" Olursa</i>	162
<i>Yaşar ÇAĞBAYIR, Bir Kitap Aliver, Yeter (Hikâye)</i>	165
YİTİRDİKLERİMİZ	
<i>Nail TAN, Şair, Yazar, Çevirmen ve Yayımcı Kemal Özer</i>	179
HABERLER	
<i>Ayşe BALCI, Türk Dil Kurumunda Geçen Ay</i>	183

Sınavlara Hazırlık Kitaplarında İsim Tamlamalarının İşlenişi Üzerine

SEDAT BALYEMEZ

112

İlkemizdeki dil bilgisi öğretiminde, gerek kurallar ve konu anlatımı gerek kullanılan terimler bakımından birlik olmadığı açıktır. Dil bilgisi konularımız genel olarak iki farklı yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu yaklaşımlardan birincisi, üniversiteler çevresinde gelişen ve devam eden “akademik yaklaşım”, ikincisi ise ÖSS, OKS, SBS gibi sınavlar çevresinde gelişen ve merkezinde dersanelerin bulunduğu “sınav yaklaşımı”dır. Öğrencilerin aynı zamanda hem dershaneye hem de okula devam etmesi, dersane kaynaklarına daha kolay ulaşılması ve sınavlar nedeniyle okullarımızda da dil bilgisi konuları genellikle “sınav yaklaşımı” esasında işlenmektedir.

Sınavlara hazırlık kitapları ile akademik kaynaklar arasında dil bilgisi konularının ele alınışında birçok fark vardır. Bu farklılık neredeyse “iki ayrı gramer”i düşündürecek boyuta kadar ulaşmıştır. Gerek okul gerek dersane öğretmenleri, dil bilgisi işlerken üniversitede öğrendiklerinden farklı şeyler anlatmakta, bunu da “*Sınavlarda bu şekilde çıkıyor.*” savunmasına dayandırmaktadırlar. Merkezî sınavlarda çıkan bazı sorular, konuyu ele alış şekli ve bilgi bakımından akademik çalışmalardan farklılık göstermektedir. Ancak hazırlık kitaplarında, hiçbir bilimsel dayanağı olmayan birçok konuya ve görüşe yer verildiği de bir gerçektir. Bunların büyük çoğunluğu da şu ana kadar herhangi bir sınavda sorulmuş değildir. Gelinek noktada neredeyse her öğretmen bir “dil bilimci”, her hazırlık kitabı ise “Türkçenin grameri” olmaktadır.

Bu yazıda temel amacı, dil bilgisi öğretimimizin kanayan yarası olan bu noktaya dikkat çekmektir. Yazıda “isim tamlamaları”nın sınavlara hazırlık kitaplarında nasıl işlendiği açıklanacak, bu kitaplarda verilen bilgiler, akademik kaynaklardaki bilgiler ile karşılaştırılacaktır. Gerekli görülen yerlerde merkezî sistem sınav sorularından örnekler de verilecektir.

1. “Tamlayan eki / tamlanan eki” terimleri

Hazırlık kitaplarında isim tamlaması anlatılırken tamlayan kelimenin “-ın, -in, -un, -ün, -nın, -nin ...”, tamlanan kelimenin ise “-ı, -i, -sı, -si, ...”¹ gibi ekler aldığı belirtilir ve bu ekler “*tamlayan eki*”, “*tamlanan eki*” olarak adlandırılır (Sınav 2005: 107, Oğuz ve Yılmaz 2006: 162) Bu ikisini “*tamlama ekleri*” olarak adlandıran çalışmalar da vardır (Derya Dershaneleri 2005: 45). Bir eke, işlevi dikkate alınarak yeni isimler verilebilir. Ancak hazırlık kitaplarındaki bu adlandırma, söz konusu eklerin ayrı bir ek olduğu şeklinde yanlış bir izlenim de doğurabilir. Oysa “tamlayan eki” denilen “-ın / -in ...” ekinin asıl adı “*ilgi bâli eki*” (MEB 2007: 72, Karahan 2005: 42); “tamlanan eki” denilen “-ı / -sı” ekinin asıl adı ise “*iyelik eki*”dir (Karahan 2005: 42). Bu şekilde bir özel adlandırma birçok öğrencide, - ikisi aynı ek olmasına rağmen - “*tamlanan eki*” ve “*iyelik eki*” şeklinde iki farklı ek olduğu hissini doğurmaktadır. Böyle bir adlandırma yapılırken bu eklerin aslında ilgi hâli eki ve iyelik eki oldukları da belirtilmelidir. Nitekim bu uyarıyı yapan yayınlar da vardır (Maltepe Dershaneleri 2006: 159, Örskaya 2002: 280).

2. Konu anlatımında verilen örnekler

İsim tamlaması işlenirken verilen bazı örnekler şunlardır:

ders aracı, kedinin kuyruğu, öğretmenin not defteri (Derya Dershaneleri 2005: 45)

dolabın anahtarı, insan sevgisi, İstanbul’un tarihi (Sınav 2005: 107)

Hazırlık kitapları incelendiğinde, neredeyse bütün örneklerin 3. tekil şahıs iyelik eki ile kurulduğu görülecektir. Bu tutum da öğrencilerin konuyu eksik öğrenmesine neden olmaktadır. “*Onun evi*” yapısına tereddütsüz olarak “*belirtili isim tamlaması*” diyen bir öğrenci, “*benim evim*” yapısı ile karşılaşınca herhangi bir cevap verememektedir. Oysa ikisinde de aynı yapı ve aynı tür ekler vardır.

Bir isim tamlamasında, tamlamanın ikinci unsurunda daima iyelik eki bulunur. (Karahan 2005: 42, Erkul 2004: 8) Bu iyelik eki sadece 3. tekil şahıs sınırlı değildir. “*Onun evi*” yapısı bir isim tamlaması ise “*benim evim, senin evin, onların evleri*” gibi yapılar da isim tamlamasıdır. İsim tamlamalarında, “*tamlayan*” ile “*tamlanan*” arasında genellikle “*aitlik, sahiplik*” ilişkisi bulunur. Bir varlık, duygu vb. üçüncü kişiye ait olduğu zaman isim tamlaması kuruluyorsa, birinci veya ikinci kişiye ait olduğu zaman da isim tamlaması kurulur: *bizim sesimiz, benim sadık yârim* (Karahan 2005: 42), *(senin) gözlerin, (benim) aklım*, (Erdogan

¹ Eklerin yazımı sırasında, isme gelen eklerden önce “+” işareti konulur. Bu çalışmada, ders kitaplarında kullanılan yazım dikkate alınacak ve eklerden önce “-” işareti konulacaktır.

2006: 134), *benim kalemim, senin kalemin, benim yaptığım* (Ergin 1999: 381, 383), *bizim evimiz* (Gülensoy 1998: 271)

Konu anlatımında örnek verirken bu noktaya dikkat çeken hazırlık kitapları da vardır: “*Zamirlerle kurulan ad tamlamalarında, tamlanan uygun iyelik ekleri alır: benim evim, senin evin*” (Örskaya 2002: 280), “*senin gözlerin* (Sınav 2005: 108)

3. İsim-fiil ve sıfat-fiillerin isim tamlaması kurup kuramayacağı problemi

1987 ÖYS ve 1996 ÖSS’de sorulan birer soru, isim tamlamalarında tamlayan ya da tamlanan olarak fiilimsilerin kullanılıp kullanılmayacağı sorunu gündeme getirdi. ÖSYM’nin ilgili soruları şu şekildedir:

“*Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir isim tamlaması kullanılmıştır?* (1987 ÖYS)

- A) *Kardeşimin böyle bir şey yapacağını sanmıyordum.*
- B) *Okulunun ne zaman açılacağını bile bilmiyordu.*
- C) *Arkadaşının kitabını bulamayınca çok üzüldü.*
- D) *Evinin düzenli olmasına özen gösterirdi.*
- E) *Sarsıntının önce nerede duyulduğunu öğrenilemedi.”*

Bu sorunun doğru cevabı olarak C seçeneği duyuruldu. C seçeneğindeki “*arkadaşının kitabı*” bir isim tamlamasıdır. “*kardeşim-in böyle bir şey yapacak-ı, okul-un ne zaman açılacak-ı, evi-nin düzenli olma-sı, sarsıntı-nın önce nerede duyulduk-u*” gibi yapılar da birer kelime grubudur. ÖSYM, bu yapıların içinde sıfat-fiil ve isim-fiil bulunduğu için -ilgi hâli eki ve iyelik ekleri görmezden gelerek bunları “isim tamlaması” olarak kabul etmemiştir.

“*Aşağıdaki cümlelerin hangisinde, araya sözcük ya da sözcükler girmiş bir isim tamlaması vardır?* (1996 ÖSS)

- A) *O kırmızı gülleri kimin için aldığını söylemedin.*
- B) *Öğrenciler, fen derslerinin boş geçmesinden yakınıyorlar.*
- C) *Ankara’nın adını yeni duyduğum semtleri var.*
- D) *Yeni defterini bu kâğıtla kaplamalısın.*
- E) *Türkçe kitabını yarın okuluna getirirsen iyi olur.”*

Bu sorunun doğru cevabı ÖSYM tarafından C seçeneği olarak açıklandı. C seçeneğinde verilen “*Ankara’nın adını yeni duyduğum semtleri*” tamlayan ile tamlanan arasına sözcükler girmiş bir isim tamlamasıdır². Ancak B seçeneğinde

² İsim tamlamaları için sıklıkla kullanılan “*Tamlayan ile tamlanan arasına sözcük girmiş.*” ifadesi de yanlış bir ifadedir. Yazının ilerleyen bölümlerinde bu noktaya da değinilmiştir.

geçen “*fen derslerinin boş geçmesi*” yapısı da aynı şekilde bir isim tamlamasıdır. Bu yapıda bulunan “*geçmesi*” isim-fiili nedeniyle ÖSYM tarafından söz konusu yapı “isim tamlaması” olarak kabul edilmemiştir. Bu nedenle de birçok hazırlık kitabında “*filimsilerin tamlama kuramayacağı*” vurgulanmaktadır (Maltepe Ders-haneleri 2006: 159). ÖSYM tarafından “*filimsilerin neden isim tamlaması kuramayacağı*” yönünde herhangi bir açıklama yapılmadığı gibi 1996’dan sonraki sınavlarda da buna benzer herhangi bir soru çıkmadı. ÖSYM’nin bu yön-deki bir görüşü, yanlıştır. İsim-fiiller ve sıfat-fiillerin isim tamlaması kurabileceği, söz dizimi kitapları ve gramerlerimizde açıklanmıştır.

Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesinin en kapsamlı grameri niteliğinde olan eserinde “*-mA’lı ad-fiil, tıpkı öteki adlar gibi kendinden sonra gelen başka bir adla aitlik bağı kurarak tamlayan görevinde belirtisiz; tamlayan veya tamlanan görevinde belirtili ad tamlamaları oluşturabilir.*” diyerek “*tiksinme bareketi, bekleme salonu, yenileme yönetimi, yaşamının düsturu, askerin çekilmesi ...*” gibi örnekleri sıralamıştır (Korkmaz 2003: 884 - 885). Yine aynı eserde “*-(y)Iş /-(y)Uş’lu ad fiiller bütün adlar gibi belirtili ve belirtisiz ad tamlamalarına girebilirler. Bu tamlamalarda hem tamlayan hem de tamlanan görevi yüklenebilirler.*” tespitinde bulunmuştur (Korkmaz 2003: 901).

Korkmaz, sıfat-fiillerin isim tamlaması kurabileceğine ilişkin olarak ise “*Ad tamlamalarına giren -An’lı adlar, tamlamanın hem tamlanan hem de tamlayan ögesini oluştururlar.*” demiş ve bu durum için “*okuyanların ödevi, savunanların hepsi ...*” gibi örneklerle değinmiştir. Korkmaz, -mIş / -mUş sıfat-fiil ekiyle yapılan sıfat-fiillerin de isim tamlaması kurabileceğini belirtmiştir (Korkmaz 2003: 930).

Haydar Ediskun, “*-mek’li isim-fiiller, belirtisiz isim takımlarında yalnızca belirtilen; -me’li ve -ış’li isim-fiillerse, belirtisiz isim takımlarında ya belirtilen ya da belirtiren olabilirler; ancak aynı takımda her iki öge oluşları pek seyrek: Okumak zevki - kazanmak bırsı - uyuma gereksinimi - giriş parası - çocuk okuması - deve yürüyüşü - okuma anlayışı ... gibi*” diyerek, isim-fiillerin isim tamlamalarında kullanılabilceği görüşünü dile getirmiştir (Ediskun 1999: 116). Ediskun, sıfat-fiillerin de gerektiği zaman belirtili isim tamlamalarında yer alabileceğini belirterek “*ölenin kızı, köylünün okuryazarı, gidenlerin döneni, okumuşların sevileni*” gibi örnekleri sıralamıştır (Ediskun 1999: 116).

Leyla Karahan, “*yılların geçtiği, Fatib’in geçtiği, sert rüzgârın savurduğu*” gibi yapıları belirtili isim tamlaması olarak ele almıştır (Karahan 2005: 46, 48). Karahan, eserinin “Cümle Tahlilleri” bölümünde, filimsilerle kurulan bazı ya-

pılar için de “isim tamlaması” demiştir: “*sabihsiz olan memleketin / batması*” (Karahan 2005: 128), “*bu şebirin sonu gelmez güzellikleri / olduğu*” (Karahan 2005: 137), “*kucaklaşma / bıçkırıkları*” (Karahan 2005: 146) vb.

Muharrem Ergin, “-dık, -dik ve -acak, -ecek”li iyelik gruplarında³ tamlayan unsurun bazen ekli, bazen de eksiz olacağını belirtmiş ve şu örnekleri vermiştir: *benim yaptığım, evin yıkılacağı, kuş öttüğü...* (Ergin 1999: 383)

Süer Eker, isim tamlamalarını açıklarken şu örnekleri vermiştir: *başkanın konuşması, yoklamanın alınması* (Eker, 2005: 463), *kurtulmak ümidi* (Eker, 2005: 464).

Fiilimsilerle isim tamlaması kurulabileceğini savunan araştırmacılardan bir diğeri de Tuncer Gülensoy’dur: “*yaşamak zevki*’ belirsiz isim tamlamasıdır. ‘yaşamak’ tamlayan, ‘zevk’ tamlanan, ‘-i’ iyelik ekidir.” (Gülensoy 1998: 274).

Görüldüğü gibi, isim-fiil ve sıfat-fiiller, isim tamlamalarında kullanılabilir. Bu durumu şu örnek üzerinde biraz daha açabiliriz: “*Çocuğun okuması düzeldi.*” cümlesinde “*çocuğun okuması*” bölümü öznedir ve birden fazla kelimedenden oluştuğu için bir kelime grubudur. “*Fiilimsiler ile isim tamlaması kurulamaz.*” diyebilmemiz için bu cümle ile ilgili aşağıdaki sorulara cevap bulmamız gerekir:

1. “*Çocuğun*” kelimesindeki “-un” eki ilgi hâli eki (tamlayan eki) değil midir?
2. “*Okuması*” kelimesindeki “-ı” (-sı) eki, iyelik eki değil midir?
3. Aynı ekler “*çocuğun arabası*” yapısındaki eklerden farklı mıdır?
4. İyelik ekleri, isim çekim eki değil midir?
5. “*Okuma*” kelimesi, isim olarak değerlendirilmeyecekse neden bir isim çekim eki almıştır?

6. “*Çocuğun arabası*” bir kelime grubudur. Bu kelime grubunda unsurlardan biri ilgi hâli eki, diğeri iyelik eki almış ve iki unsur arasında sahiplik ilişkisi kurulmuştur. Bu nedenle bu kelime grubuna “isim tamlaması” adı verilmektedir. “*Çocuğun okuması*” yapısında da aynı ekler ve aynı ilişki vardır. “*Çocuğun okuması*” da bir kelime grubudur. Bu kelime grubunun adı isim tamlaması değilse nedir? Fiilimsilerle kurulan bu yapılara “isim tamlaması” demeyeceksek ne ad vereceğiz?

7. ÖSYM, fiilimsilerle tamlama kurulamayacağı tezini hangi bilimsel çalışmaya dayandırmaktadır?

ÖSYM’nin söz konusu tutumuna rağmen, isim - fiillerle tamlama kurulabileceği bilgisine yer veren hazırlık kitapları da vardır: “*Ad tamlamalarında eylem*

³ Ergin, “isim tamlaması” ve “iyelik grubu” terimlerinin birbiri yerine kullanılabilceğini belirtmiştir (Ergin 1999: 382).

adları (isim-fiiller) görev alabilir: Adamın / bakışları bir tubaftı. Gitme / zamanına daba çok var. (Örskaya 2002: 281). Kış ve Selçuk 2006'da ise isim - fiillerin sadece tamlayan olabileceğine değinilerek sıfat-fiillerin tamlama kuramayacağı belirtilmiştir (Kış ve Selçuk 2006: 88).

3. “Karma tamlama” terimi

İsim tamlamaları konusunda üzerinde durulması gereken noktalardan biri de “karma tamlama” konusudur. Sınavlara hazırlık kitaplarında genel olarak “ad ve sıfat tamlamalarının iç içe kullanılmasıyla oluşan tamlama” (Bozkurt ve İlyas: 122, Derya Dershaneleri 2005: 45, Kış ve Selçuk 2006: 88) olarak tanımlanan karma tamlama, ya isim tamlamalarının içinde ya da ayrı bir tamlama türü olarak işlenmektedir. Bu tür yapıların isim tamlamasından farklı olarak düşünülüp ayrı bir tamlamaymış gibi değerlendirilmesi son derece yanlıştır. “Karma tamlama” denilen her yapı aslında bir isim tamlamasıdır. Bu nedenle “karma tamlama” şeklinde ayrı bir terim kullanılması da gereksizdir. Üniversite seçme sınavlarında herhangi bir soru kökünde bu terim kullanılmadığı gibi (A yayınları 2008), bu çalışmanın değişik yerlerinde atıfta bulunulan akademik eserlerde de böyle bir terim kullanılmamaktadır. Dil bilgisi ile ilgili pek çok konuda “Sınavlarda böyle soruluyor.” denilerek farklılık yaratılması belki kabul edilebilir, ancak hem sınavlara sorulmayan hem de bilimsel bir dayanağı olmayan bu terimin kullanılmaya devam edilmesi düşündürücüdür.

“Karma tamlama” ile birlikte ele alınması gereken konulardan birisi de “*tamlayan ile tamlanan arasında sözcük / sıfat girmesi*” “*tamlananın sıfat alması, tamlayanın sıfat alması*” gibi noktalardır. ÖSYM tarafından hazırlanan sorularda, soru kökünde bu ifadeler yer almaktadır. ÖSYM ve hazırlık kitapları konuya şu şekilde yaklaşmaktadır:

- a. “Evin kapısı” bir isim tamlamasıdır.
- b. Bu tamlamada “evin” sözcüğü tamlayan; “kapısı” sözcüğü ise tamlanandır.
- c. Tamlayan ya da tamlanan arasına sıfat girebilir.
- d. “Evin eski kapısı” yapısında “kapısı” tamlananı “eski” sıfatını almıştır.
- e. “Eski evin kapısı” yapısında “evin” tamlayanı “eski” sıfatını almıştır.

Görüldüğü gibi, hazırlık kitapları “*evin eski kapısı*”, “*eski evin kapısı*” gibi yapıları “*evin / eski / kapısı*”, “*eski / evin / kapısı*” şeklinde ayırmaktadır. Oysa bu yapılar “*evin / eski kapısı*” ve “*eski evin / kapısı*” şeklinde ayrılmalıdır. Bu konuyu biraz daha açalım:

- a. “*Evin eski kapısı*” bütünüyle bir isim tamlamasıdır.
- b. Hazırlık kitaplarına göre bu tamlamanın tamlayanı “*evin*”, tamlananı ise “*kapısı*”dır.
- c. Akademik kaynaklara göre ise -ki doğrusu budur- bu tamlamanın tamlayanı “*evin*”, tamlananı ise “*eski kapısı*”dır.
- d. Bu tamlamada, “*tamlananın ‘eski’ sıfatını alması*” gibi bir durum söz konusu değildir. Buradaki “*tamlanan*” unsur “*eski kapısı*”dır. “*Eski*” sözcüğü, tamlanan unsurun dışında değildir, tamlanan unsurun içindedir, tamlanana dâhildir.
- ÖSYM ve hazırlık kitaplarının genel kabulüne göre, isim tamlamaları iki kelimeden oluşur ve bu iki kelime arasına başka kelimeler girebilir:

“Çalışkan / öğrencilerin notları
sıfat ad tamlaması

Karadeniz’in / köpüklü / dalgaları
tamlayan sıfat tamlanan

İstanbul’un / insanları canından bezdiren / sorunları
tamlayan sıfat öbeği tamlanan

Dağ rüzgârlarının / mutluluk veren / şarkısı (Örskaya 2002: 281)
tamlayan sıfat öbeği tamlanan

Oysa bir isim tamlamasına sonradan dâhil edilen hiçbir sözcük, tamlamadan bağımsız değildir. O sözcük, ya tamlayanın ya da tamlananın bir parçası olur, onlardan bağımsız düşünülemez. Bir kelime grubunda, grubun herhangi bir unsuru kendi içinde başka bir kelime grubu olabilir. İsim tamlamaları da bir kelime grubu olduğu için, tamlayan unsur veya tamlanan unsur kendi içinde ayrı bir kelime grubu olabilir (Karahan 2005: 46). Buna göre yukarıdaki “*Karadeniz’in köpüklü dalgaları*” tamlamasında tamlanan unsur “*dalgaları*” değil, “*köpüklü dalgaları*”dır. Burada, tamlananı sıfat tamlaması olan bir isim tamlaması vardır. Benzer durum, yukarıdaki diğer tamlamalar için de geçerlidir. Bu konuyu şöyle açıklayabiliriz:

a. *Türklüğün / ceylan yürekli töresi: belirtili isim tamlaması*
tamlayan tamlanan

Bu isim tamlamasının tamlanan unsuru, kendi içinde sıfat tamlamasıdır (Karahan 2005: 46). Buradaki tamlanan unsur “töresi” kelimesi değildir, tamlanan unsur “ceylan yürekli töresi”dir. Dolayısıyla da tamlayan ile tamlanan arasına herhangi bir sözcük girmesi gibi bir durum söz konusu değildir.

b. *bir bestenin / engin sesi: belirtili isim tamlaması*

tamlayan tamlanan

Bu isim tamlamasının hem tamlayan unsuru hem de tamlanan unsuru kendi içinde birer kelime grubudur (Karahan 2005: 141). Tamlayan unsur “bir bestenin”; tamlanan unsur ise “engin sesi”dir. Görüldüğü gibi tamlayan ile tamlanan arasına herhangi bir sözcük girmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Aynı durum aşağıdaki örnekler için de geçerlidir.

c. *yeni vatan coğrafyasının / topraktan yükselen bütün güzel sesleri: belirtili isim tam.*

tamlayan tamlanan (Karahan 2005:154)

d. *Türkçeyle yaratılmış şabeserlerin / dil, kültür ve değerleri: belirtili isim tamlaması*

tamlayan tamlanan (Gülensoy 1998: 266)

e. *yirmi sekiz yaş / güneşi: belirtisiz isim tamlaması (Gülensoy 1998: 267)*

tamlayan tamlanan

Bu şekilde kurulan isim tamlamaları için birçok örnek verilebilir:

a. *çok çalışanın / başarısız (tamlayanı sıfat-fiil grubu olan isim tamlaması)*

b. *öğrencinin / çok çalışanı (tamlananı sıfat-fiil grubu olan isim tamlaması)*

c. *çok okumanın / yararı (tamlayanı isim-fiil grubu olan isim tamlaması)*

d. *öğrencinin / çok konuşması (tamlananı isim-fiil grubu olan isim tamlaması)*

e. *tatlıların / sütlaç gibisi [bulunmaz.] (tamlananı edat grubu olan isim tamlaması)*

f. *eski evin / kapısı (tamlayanı sıfat tamlaması olan isim tamlaması)*

g. *evin / eski kapısı (tamlananı sıfat tamlaması olan isim tamlaması)*

ı. *eski evin / yeni kapısı (hem tamlayanı hem de tamlananı sıfat tamlaması olan isim tamlaması)*

İsim tamlamalarını yukarıda belirtilen şekilde işleyen hazırlık kitapları da vardır:

Belirtili ad tamlamalarında tamlayan olan bölüm, tamlanan olan bölüm veya her ikisi birden sıfat tamlaması olabilir. Bu durum tamlamanın türünü değiştirmez.

yaşlı kadının / çantası → tamlayanı sıfat tamlaması

tamlayan tamlanan

kadının / eski çantası → tamlananı sıfat tamlaması

tamlayan tamlanan

yaşlı kadının / eski çantası → hem tamlayanı hem tamlananı sıfat tamlaması

tamlayan tamlanan

(Oğuz ve Yılmaz 2006: 162)

4. Takısız isim tamlaması sorunu

120

“Takısız isim tamlaması” diye bir tamlamanın olup olmadığı her ortamda tartışılmıştır. Sınavlara hazırlık kitaplarının neredeyse tamamında “takısız isim tamlaması” şeklinde bir tamlama olduğu kabul edilmiş ve işlenmiştir. Bu tür kitaplarda, “tamlayan” ile “tamlanan” arasında ham madde ve benzerlik ilişkisi olduğu vurgulanmıştır.

Takısız isim tamlaması, akademik çevreler tarafından kabul görmeyen bir tamlama türüdür. Karahan 2005, Ergin 1999, Banguoğlu 2007, Gülensoy 1998’de böyle bir terim hiç kullanılmamış, Korkmaz 2003’te ise “takısız tamlama” olarak nitelendirilen “çelik dolap, altın saat, demir pençe” gibi yapıların sıfat tamlaması olduğu belirtilmiştir (Korkmaz 2003: 275). Hamza Zülfikar, takısız tamlama sorununun ne zaman ve nasıl başladığını izah ettikten sonra “takısız tamlama” türü olarak verilen bütün tamlama örneklerini inceleyerek bunların sıfat tamlaması olduğunu açıklamıştır (Zülfikar 1995). Haydar Ediskun, “mermer saraya tahta sandık” gibi yapıların sıfat takımları arasında incelenmesi gerektiğini söylemektedir (Ediskun 1999: 122). Eker 2005, Aksan vd. 1976’da ise “takısız tamlama”, ayrı bir tamlama türü olarak işlenmiştir.

Görüldüğü gibi, akademik çalışmaların büyük bir bölümünde böyle bir tamlama türü kabul edilmemiştir. Üniversite seçme sınavlarında ÖSYM tarafından şu ana kadar “takısız tamlama” ile ilgili herhangi bir soru sorulmamıştır (A yayınları 2008). İsim tamlamaları konusu, ilköğretimde 6. sınıfta, ortaöğretimde ise 9. sınıfta yer almaktadır. İlköğretim Türkçe programında⁴ “İsim tam-

lamalarında belirtili ve belirtisiz tamlama çeşitlerine değinilir. Zincirleme isim tamlamasının ayrı bir tamlama çeşidi olmadığı, belirtili ve belirtisiz isim tamlamalarının iç içe girmesiyle oluştuğuna dikkat çekilir. İsim tamlamalarının anlam özelliklerine ağırlık verilir.” denilmektedir. MEB tarafından hazırlanan *Dil ve Anlatım 9. Sınıf Ders Kitabı*’ndan ise isim tamlamaları belirtili, belirtisiz ve zincirleme olarak üç başlık altında incelenmiştir (MEB 2007: 101). Hem bilimsel olarak kabul görmemesine hem ÖSYM tarafından böyle bir soru sorulmamasına hem de öğretim programında yer almamasına rağmen bu konunun hazırlık kitaplarında ısrarla işlenmesi düşündürücüdür.

5. İsim tamlamalarının kitaplarda ve öğretim programlarındaki yeri

Hazırlık kitaplarında, isim tamlamaları “isimler” bölümünde, sıfat tamlamaları ise “sıfatlar” bölümünde işlenmektedir. Ayrıca “tamlamalar” şeklinde ayrı bir bölüm açıp isim ve sıfat tamlamalarının işlendiği kitaplar da vardır. İsim tamlamaları ve sıfat tamlamaları, birer kelime türü değil kelime grubudur. Kelime gruplarının ayrı bir başlıkta incelenmesi gerekmektedir. Bu konuya dikkat çeken araştırmacılardan biri de Münir Erten’dir (Erten 2007b).

Kelime grupları konusu da bütün olarak ele alınıp öğretilmeyen konular arasında. Dil bilgisi kitaplarının birçoğunda yer alan bir konu olmasına rağmen ilköğretim Türkçe kitaplarında ve ortaöğretime yönelik kitaplarda kelime grupları konusu bütün olarak pek yer almaz. Bu büyük bir eksiklik. Kelime grubu olarak yalnızca sıfat ve isim tamlamasının veya birkaç tane daha kelime grubunun verilmesi öğrencide, “*Türkçede başka kelime grubu yok*” muş gibi bir düşüncenin uyanmasına sebep olabilir. Bu da Türkçe için çok tehlikelidir.

Ancak Erten’in söylediklerinin aksine, kelime grupları müfredatta yer almaktadır. İlköğretim 8. sınıf Türkçe programında, herhangi bir grup ismi verilmeden metindeki kelime gruplarının buldurulması istenmektedir. 9. sınıf Dil ve Anlatım programında ise bütün kelime gruplarının isimleri verilmiş ve oluşumlarının açıklanması istenmiştir. Ders kitaplarında da ilgili kazanımlar için etkinlikler konulmuştur. 2007 ÖSS’de çıkan “*Yukarıdaki numaralanmış cümlelerin hangisinde özne, tamlayanı sıfat-fiil grubu olan sıfat tamlamasıdır?*” şeklindeki soru da, dikkatleri “kelime grupları” üzerine çekmiştir. Bütün bunlar, dil bilgisi öğretimi açısından sevindirici gelişmelerdir. Kelime grupları konusu yeterince işlendiği takdirde yukarıda belirttiğimiz “çocuğun okuması” yapısının bir kelime grubu olduğu, bu kelime grubuna da isim tamlaması denilmesi gerektiği ger-

⁴ Söz konusu öğretim programı dosyaları <http://ttkb.meb.gov.tr> Genel Ağ adresinde yer almaktadır.

çeği ortaya çıkacaktır.

Sonuç

Dil bilgisi öğretimindeki bu sorunlarda akademisyenlerimizin daha etkili olması gerekmektedir. Münir Erten tarafından yapılan bazı çalışmalar, konunun akademik çevrelerin de gündemine girdiğini göstermesi bakımından sevindiricidir. Erten dil bilgisi öğretimindeki temel sorunları açıklamış (Erten 2007b), hazırlık kitaplarındaki “iyelik zamiri” ve “ilgi zamiri” konuları üzerinde durmuş, yanlışlıkları dile getirmiştir (Erten 2007a, Erten 2008).

Merkezî sınavlar bir çeşit ölçme - değerlendirme sürecidir. Bir ölçme aracının sahip olması gereken en önemli niteliklerden birisi de “bilimsel yanlışlık içermemesi”dir. Bu nedenle bilimsel olmayan, yanlış olduğu kabul edilen herhangi bir konunun sınavlarda sorulması ve derslerde işlenmesi Türk dili açısından oldukça üzücüdür. Dil bilgisi öğretimindeki bu farklılıklar her şeyden önce Türk diline zarar vermektedir. Bir konu hakkında çok farklı görüşlerin olması, aynı konunun her yerde farklı işlenmesi, öğrencinin Türk diline karşı olan sevgisini ve güvenini sarsmaktadır. Bu karışıklığın giderilmesinin tek yolu ise TDK, MEB, ÖSYM ve üniversiteler arasında bir eş güdümün sağlanmasıdır.

Kaynaklar

- A yayınları (2008), *43 Yıllık (1966-2008) ÜSS-ÖSS-ÖYS Soruları ve Çözümleri*, Ankara: A yayınları.
- Aksan, Doğan ve diğerleri (1976), *Sözcük Türleri I*, Ankara: TDK yayınları.
- Banguoğlu, Tahsin (2007), *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK yayınları.
- Bozkurt, Kıymet ve İlyas, Tunç (tarihsiz), *ÖSS + ÖYS İçin Türkçe*, Ankara: Zafer Dershaneleri yayınları.
- Derya Dershaneleri (2005), *Lise 1 Konu Anlatımlı Türkçe*, Ankara: Derya Eğitim Merkezi Dershaneleri yayınları.
- Ediskun, Haydar (1999), *Türk Dilbilgisi*, Ankara: Remzi Kitapevi.
- Eker, Süer (2005), *Çağdaş Türk Dili*, Ankara: Grafiker yayınları.
- Erdoğan, Metin (2006), *Kelime Grupları ve Cümle Bilgisi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ergin, Muharrem (1999), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayın Tanıtım.
- Erkul, Rasih (2004) *Cümle ve Metin Bilgisi*, Ankara: Anı yayınları.
- Erten, Münir (2007a), “İlgi Zamiri ve İyelik Zamiri Terimleri Üzerine”, *Elektronik Sos-*

yal Bilimler Dergisi, C. 6, S. 20: 221 - 228.

Erten, Münir (2007b), "Dilbilgisi Öğretiminde Sorunlar", Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Sempozyumu 4-6 Mayıs 2007.

Erten, Münir (2008), "Ek Halindeki Zamirler Sorunu", *Türk Dili*, 675: 218 - 222

Gülensoy, Tuncer (1998), *Türkçe El Kitabı*, Kayseri: Kıvılcım yayınları.

Maltepe Dershaneleri (2006), *ÖSS Türkçe - Edebiyat Konu Anlatımlı*, İstanbul: Maltepe Dershaneleri yayınları.

MEB (2007), *9. Sınıf Dil ve Anlatım Ders Kitabı*, İstanbul: MEB yayınları.

Karahan, Leyla (2005), *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ yayınları.

Kış, Ebru ve Selçuk, Ali (2006), *ÖSS Türkçe Edebiyat*, Ankara: Altın Kitaplar Yayınevi.

Korkmaz, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: TDK yayınları.

Oğuz, Osman ve Yılmaz, Durmuş (2006), *ÖSS Türkçe - Edebiyat*, İstanbul: FDD yayınları.

Örsakaya, İlyas (2002), *ÖSS Türkçe*, İstanbul: Final yayınları.

Sınav (2005), *6. Sınıf Tüm Dersler*, Ankara: Sınav Dergisi yayınları.

Zülfikar, Hamza (1994), "Takisız Ad Tamlaması Sorunu", *Türk Dili*, 523: 781-789.

Kısaltmalar

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

OKS: Ortaöğretim Kurumları Öğrenci Seçme Sınavı

ÖSS: Öğrenci Seçme Sınavı

ÖSYM: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi

SBS: Seviye Belirleme Sınavı

TDK: Türk Dil Kurumu